

Архітэктурная спадчына Беларусі багатая і разнастайная. Яна адлюстроўвае ўнікальную культуру краіны і з'яўляецца крыніцай нацыянальнага гонару.

Прыдумайце настольную гульню (напрыклад, лато або «Мемары»), уключыўшы ў яе як матэрыял гэтага параграфа, так і выявы гістарычных і сучасных збудаванняў Беларусі.

§ 24. ГАРМОНІЯ ДУМКІ І СЛОВА: ЛІТАРАТУРА СТАРАЖЫТНАЙ ГРЭЦЫІ

Літаратура Старажытнай Грэцыі ўнікальная. Старажытныя грэкі не толькі адлюстравалі ў ёй звычаі і традыцыі сваёй краіны, але і прапанавалі ўсяму свету разнастайнасць новых тэм, сюжэтаў і вобразаў. На жаль, да нашага часу захаваліся ў асноўным фрагменты літаратурных твораў. І толькі дзякуючы намаганням навукоўцаў, якія аднавілі некаторыя з іх, сучасны чытач знаёмы з літаратурнай спадчынай старажытных грэкаў.

Вытокі літаратуры. Асновай старажытнагрэчаскай літаратуры сталі *міфы*. Грэчаская міфалогія — гэта спроба народа зазірнуць у прычыны розных з'яў навакольнага свету і зразумець іх. Эліны прыдумалі мноства займальных гісторый, у якіх рэальныя падзеі і паэтычная выдумка зліваліся ў адно.

Старажытныя міфы адлюстроўвалі ўяўленні грэкаў пра будову свету.

Акрамя паданняў пра багоў міфалогія Грэцыі багатая на гісторыі *пра герояў*. Героямі грэкі называлі людзей, якія адрозніваліся выключнай сілай, адвагай, мужнасцю, кемлівасцю або прыгажосцю. Гэта маглі быць палкаводцы, воіны, жрацы, прарокі, вялікія паэты... Грэкі верылі: прычына выбітных якасцяў героя ў тым, што адным з яго бацькоў было бажство.

Міфы пра герояў — гэта займальныя гісторыі пра жыццё, подзвігі і бітвы магутных людзей. Дзякуючы гэтым гісторыям Геракл, Арфей, Адысей і многія іншыя героі станавіліся больш блізкія і зразумелыя звычайным людзям. Пра подзвігі герояў мы даведваемся з літаратурных твораў, якія дайшлі да нас.

Уяўленні старажытных грэкаў пра светабудову

Свет з'явіўся з бязмежнага і бясформеннага хаосу. З хаосу стаў складвацца Космас, гэта значыць парадак.

1-е пакаленне старажытнагрэчаскіх багоў

Светам кіравалі першыя божаствы — багіня зямлі Гея, бог неба Уран, бог падземнага царства Тартар.

2-е пакаленне старажытнагрэчаскіх багоў

Гея і Уран спарадзілі тытанаў-багоў, якія ўвасаблялі магутныя сілы прыроды. Тытан Атлант трымаў нябесную сферу. Тытан Акіян кіраваў сусветнай ракой.

Тытаніда Феміда вырашала лёсы людзей, а Мнэмазіна надзяляла іх памяццю. Тытан Кронас кіраваў часам.

3-е пакаленне старажытнагрэчаскіх багоў

Дзеці Кронаса абралі месцам сваіх сустрэч гару Алімп, і таму багоў сталі называць алімпійскімі.

Галоўным богам Алімпу быў Зеўс — вяршыцель лёсаў усіх багоў і людзей. Пасейдон кіраваў морамі. Гэра, жонка Зеўса, стала апякункай сям'і і шлюбу.

Дачка Зеўса Афінa лічылася багіняй мудрасці, а Афрадэя — багіняй кахання і прыгажосці. Бог-каваль, уладар агню і кавальскага рамяства — Гефэст. Апекуном мастацтваў лічылі бога Апалона. Яго сястра Артэміда вядомая як багіня палявання.

Успомніце з урокаў мастацтва, літаратуры і гісторыі багоў і герояў Старажытнай Грэцыі. Раскажыце адзін з вядомых вам старажытнагрэчаскіх міфаў.

Нараджэнне старажытнагрэчаскага эпасу. Першымі літаратурнымі творамі, якія данеслі да нас дзіўныя гісторыі аб прыгодах, падарожжах і подзвігах герояў, сталі паэмы «Іліяда» і «Адысея» старажытнагрэчаскага паэта Гамэра. Ён сабраў больш старажытныя паданні, легенды і склаў эпічныя творы.

Сюжэт паэмы «Іліяда» (траянскі цыкл)

У цэнтры «Іліяды» — падзеі вайны грэкаў-ахейцаў супраць жыхароў горада Троя. Пары́с, сын траянскага цара Прыама, выкраў Алену, жонку спартанскага цара Менелая. З-за гэтага Менелай пачаў Траянскую вайну.

Адзін з герояў паэмы — Ахіл — сын багіні Фетыды і цара Пелея. Высакародны і доблесны герой Ахіл супрацьстаіць сыну траянскага цара Прыама Гектару — сумленнаму, паважанаму воіну, які ўзяў на сябе ўвесь цяжар вайны.

Аднак перамагае траянцаў не Ахіл, а кемлівы Адысей. Яго вераломная хітрасць з велізарным драўляным канём, у якім былі схаваны воіны, сталася для траянцаў фатальнай...

Сюжэт паэмы «Адысея»

У цэнтры падзей — прыгоды героя Адысея ў час яго вяртання на радзіму. А таксама гісторыя яго жонкі Пенелопы, якая чакае мужа на востраве Ітака.

Адысей пастаянна знаходзіцца ў смяротнай небяспецы. Аднак багі і ўласная кемлівасць дапамагаюць яму пераадолюваць перашкоды.

Герой абхітрыў аднавокага цыклопа Паліфема, уратаваўся ад чараўніцы Кіркі (Цырцэі). Здолеў пазбегнуць чар сірэн, якія завабліваюць спевамі маракі, застаўся ў жывых пасля караблекрушэння. Яго падарожжа скончылася вяртаннем на родны востраў да Пенелопы.

У паэмах «Іліяда» і «Адысея» Гамер наглядна апавядае пра падзеі далёкага мінулага. Праз стагоддзі мы даведаемся пра вярнаць Пенелопы і Андрамакі, пра прыгоды і подзвігі Ахіла і Адысея, пра пашану людзей да багоў і герояў. Сюжэты і вобразы гамераўскіх паэм і сёння знаходзяць увасабленне ў творах мастацтва.

Муза, скажи мне о том многоопытном муже, который,
Странствуя долго со дня, как святой Или́он им разрушен,
Многих людей города посетил и обычаи видел,
Много и сердцем скорбел на морях, о спасенье заботясь
Жизни своей и возврате в отчизну сопутников; тщетны
Были, однако, заботы, не спас он сопутников...

Гамер. Одиссея, песнь первая. (Пер. В. Жуковского)

Асаблівасцю паэм Гамера з'яўляецца форма верша — **гекзаметр**. Гэта адмысловы верш, складаны для сучаснага чытача. Аднак менавіта гекзаметр надае паэмам Гамера асаблівы эффект — распеўнасць і меладычнасць. Невыпадкова з часоў Гамера гекзаметр называюць антычным вершам, а самога паэта — родапачынальнікам эпасу ў літаратуры. Гамер — легендарны спявак-казачнік. Грэкі глыбока яго шанавалі. З часам імя, гісторыя жыцця і творчасці паэта ператварыліся ў міф, абрастаючы мноствам неверагодных падрабязнасцей.

Цікавы факт!

Старажытнагрэчаскія творы запісвалі на папірусе — шырокіх лістах з расліны, згорнутых у скруткі. Пазней — на пергаменце, вырабленым са скуры жывёл.

Прачытайце ў электронным дадатку кароткі змест дзявятай песні паэмы «Адысея» Гамера. Падрыхтуйце выразны пераказ адной з прыгод Адысея.

Музычнасць старажытнагрэчаскай лірыкі. У старажытнагрэчаскай літаратуры быў папулярны не толькі эпас пра жыццё багоў, герояў і людзей, але і паэтычныя творы, у якіх перадаваліся думкі, пачуцці і настрой аўтара. Такія творы з часам сталі называць *лірычнымі*.

Пад гукі *ліры* — старадаўняга музычнага інструмента — грэкі спявалі *песні*, складалі *гімны*. Паэзія Старажытнай Грэцыі была цесна звязана з музыкай. Больш за ўсё гэта выявілася ў *песеннай лірыцы*.

Красивое нас привлекает только
Своею внешностью; но кто душой велик,
Тот истинно прекрасен.

Без добродетели богатство бесполезно,
Но вместе с ней оно ведёт к блаженству.

Из песенной лирики Сапфо.

(Пер. В. Водовозова)

Найвялікшую паэтэсу Сапфо грэкі называлі «дзясятай музай». У сваіх песнях яна распавядала пра глыбіню і шчырасць пачуццяў чалавека, пра прыгажосць і маральнасць яго імкненняў... І сёння здзіўляе яе глыбокае разуменне душэўнага свету людзей, адлюстраванае ў паэзіі, створанай больш за два тысячагоддзі таму.

Пазнаёмцеся з лірычнымі творамі Старажытнай Грэцыі. Якія тэмы больш за ўсё прыцягвалі грэчаскіх паэтаў?

Старажытныя грэкі ўмелі глыбока адчуваць рэчаіснасць і адлюстроўвалі яе ў літаратурных творах. Магчыма, таму сюжэты і вобразы грэчаскай міфалогіі і літаратуры захаваліся праз стагоддзі. А жанры, што склаліся ў Старажытнай Грэцыі, сталі асновай для развіцця сучаснай літаратуры.

В летнюю пору гулял муравей по пашне и собирал по зёрнышку пшеницу и ячмень, чтобы запастись кормом на зиму. Увидал его жук и посочувствовал, что ему приходится так трудиться даже в такое время года, когда все остальные животные отдыхают от тягот и предаются праздности. Промолчал тогда муравей; но когда пришла зима...

Эзон. Муравей и жук. (Пер. М. Гаспарова)

Раз летнім днём цераз дарогу
Мурашка пруюцік валакла
Ды прыпынілася была,
Чакаючы сяброўку на падмогу.
І гэтым часам
Пачуўся нейкі гук,
Як бы спяваў хто басам,
А з гукам сеў паблізу Жук...

Кандрат Краніва. Мурашка і Жук

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Выразы «траянскі конь», «ахілесавы пяты», «дары данайцаў» у сучаснай культуры замацаваліся як устойлівыя. Патлумачце, як вы разумееце сэнс гэтых выказаў.
2. Байка — гэта літаратурны жанр, які атрымаў шырокую вядомасць дзякуючы старажытнагрэчаскаму легендарнаму байкапісцу Эзопу. Прачытайце ўрывкі з баек «Муравей і жук» Эзопа і «Мурашка і Жук» беларускага пісьменніка Кандрата Крапівы. Што агульнае і што адрознае ў байках аўтараў розных эпох?

ТВОРЧАЯ МАЙСТЭРНЯ

Прачытайце ўрывак з «Іліяды» Гамера павольна, з невялікімі паўзамі. Паспрабуйце адчуць меладычнасць гекзаметра. Наладзьце ў класе конкурс на лепшае чытанне ўрывка. Паспрабуйце скласці верш, выкарыстоўваючы форму гекзаметра.

§ 25–26. ТЭАТР І МУЗЫКА СТАРАЖЫТНАЙ ГРЭЦЫІ

Старажытнагрэчаская культура пакінула свету багатую спадчыну ў галіне тэатральнага і музычнага мастацтва. Тэатр у Старажытнай Грэцыі быў неад'емнай часткай жыцця грамадства, сродкам духоўнага і культурнага развіцця грамадзян. Музыка суправаджала рэлігійныя абрады, тэатральныя паказы і штодзённае жыццё грэкаў, надаючы ім асаблівую атмасферу.

Архітэктурна тэатра. Як вядома, Старажытная Грэцыя з'яўляецца радзімай тэатральнага мастацтва. Першапачаткова тэатр быў месцам шанавання бога Дыяніса, затым — збудаваннем для правядзення забаўляльных мерапрыемстваў. Таму тэатры будаваліся на схілах пагоркаў з улікам навакольнай прыроды і былі вялікіх памераў, каб забяспечыць усіх свабодных грамадзян магчымасцю прысутнічаць на спектаклях. Важнасць такога дзейства ў жыцці грэкаў стымулявала развіццё тэатра і стварэнне тэатральных збудаванняў у галоўных гарадах Старажытнай Грэцыі — Афінах, Пергаме, Аргасе...

Яскравы прыклад мастацкай і тэхнічнай дасканаласці — *тэатр у Эпідаўры*. Ён змяшчае да 14 тысяч глядачоў і мае традыцыйную

